

(НЕ)СВОЕВРЕМЕННИ ФИЛОСОФСКИ РАЗМИШЛЕНИЯ

Николай Буюклиев

Моите размишления са продиктувани от опасението ми, че въпросите, които повдигам, вълнуват повечето от нас, философстващите хора, но малцина им обръщат подобаващо внимание.

Нека започна с наглед несвоевременната за тази конференция мисъл на един от авторитетните философи на ХХ век, Берtrand Ръсел: „Хората се раждат невежи, а не глупави. Глупостта идва с образованието”. И без да я коментирам сега, ще я допълня с опасението на Карел Чапек: „Представете си каква тишина щеше да настане, ако хората говореха само това, което знаят”... Нека извадя думите, върху които се акцентира в тези твърдения: *невежество, глупост, образование, тишина, знание*. Нерадостната причинно-следствена връзка между *глупост* и *образование* се откроява веднага, докато желаният преход от *образование* към *знание* се губи някъде в... *тишината*. Така, напълно своевременно според мен, се стига до въпроса: „Успява ли нашето образование и ние – преподавателите по философия в частност, да предложим на студентите си знание, което да ги предпази от дипломиране на невежеството им, подплатено с глупавото самочувствие, че нещо съществено знаят?”

Този нелицеприятен въпрос ми дава повод да споделя с Вас размишленията си относно преподаването на философия у нас, в България. Доколко подобен род размишления са съвременни или несвоевременни времето ще покаже, но че трябва да са философски – това ще се опитам да докажа. Всъщност какво означава да са философски? Какво е философията за мен, за Вас, за хората около нас? От любов към мъдростта, от търсене и намиране на смисъл на съществуването ни като разумни същества, от стремеж да изучим и да търсим живот в безкрайната вселена на незнанието, ние – преподавателите, я превърнахме в мъртва наука за отминали епохи, имена и слава, която препрочитаме с равен глас и сричаме надгробните надписи на великите философи, надявайки се славата им да озари и

нас в очите на слушателите ни. Но какво се получава в действителност?

Получаваме прозвището „дървени философи“ от тези, за които философията е чужда и непонятна, а от доброжелателните си колеги и студенти снизходителната и твърде често – лицемерна усмивка, която обаче незнаяно защо ни стимулира да продължаваме да изливаме от пусто в празно!

Марк Твен твърди следното: „За да успееш в живота се нуждаеш от две неща: невежество и самоувереност“. Твърде често от евтиния, но силен аромат на невежеството се предпазваме като парфюмираме наоколо с обилни дози самоувереност, а прословутата си самоувереност, че сме всезнайковци, я съзряваме през розовите очила на невежеството. В крайна сметка, с жар и плам създаваме успели хора, които безспорно са успели и успяват да сринат авторитета ни като философи, че и като преподаватели по философия. На колко от нас е нужен такъв успех?

И тук според мен излизат на преден план два основни проблема на преподаването по философия. Няма да обсъждам духовното обедняване на младите хора, пренебрежителното отношение към четенето и мисленето, както и издигането в култ на парите. Това са фактори, за които и ние имаме вина, но сме повече потърпевши, отколкото причинители. Ще разгледам най-вече тези проблеми, които се знаят от всеки, но сме придобили уменията да си затваряме очите за тях. И те са следните: първо, не разработваме адекватни учебни програми по философия; и второ, лутаме се в дебрите на странен философски език, който ни дистанцира от студентите ни. Що се отнася до учебните програми, смятам на всекиго е ясно, че стремехът да се обхване цялото философско знание, да се разкрие многообразието от философски теории и проблеми е сизифов труд, който е символ на неумението ни да намерим философските искри, с които да разпалим огъня на знанието в съзнанието на студентите си. Не е възможно да им представим нито всички бележити философи, нито многоликото и разнопосочно знание, оставено след тях. То нека живее и гори в произведенията на философите, както и да се съхранява в обширните енциклопедии. Ние с вас сме длъжни да отсеем и да предадем... посланието на предците си! Основателят на стила

„хайку“ в японската литература, великият поет Башьо предупреждава: „Не върви по стъпките на древните. Търси онова, което са търсили те“. Ние само си мислим, че не се водим от прословутото *Magister dixit*. Всъщност, в един момент дори преставаме и да мислим, че трябва да мислим... Нали всичко е казано от великите? Повтаряме ли го непрекъснато, обзема ни лъжовното чувство, че сякаш това са наши мисли...

С други думи, нашите учебни програми трябва да изразяват стремежа ни да намерим онези философски въпроси и проблеми, с които да запалим въображението и интелектуалния потенциал на слушателите си. От нас се иска да разгаряме в умовете и сърцата им искрите на философията, а не да им показваме и да ги изпитваме на картинки и снимки от разгорени чужди огньове.

Що се отнася до понятиия и понятийния език, то надявам се ще се съгласите, ако не с мен, то с Айнщайн, който твърди: „Човек не разбира нещо добре, ако не може да го обясни на баба си“. Неведнъж съм влизал в словесен дебат с колеги, за които изразяването на разбираем от всички език е като проказа, от която всеки дипломиран философ би трябвало да бяга. Според тях, нали затова са учили 5, 8 или незнайно колко години философия, за да звучат след това академично, т.е. да си дадат важност пред обикновените хора, които да ахнат като чуят нещо неразбираемо и чуждо, но казано с умно изражение на лицето ☺. А както помним хитроумната забележка на барон Мюнхаузен: „Умното изражение на лицето, господа, още не е признак за интелект“. На тези свои колеги мога само да кажа, че е много по-трудно и е по-голямо предизвикателство да обясниш сложното по достъпен начин, отколкото с вирнат нос да демонстрираш умението си да сричаш някакъв странен „философски език“. Философията на първо място е разбиране, а едва на последно – борба на понятия (класическа или свободна – въпрос на вкус). Замислете се колко от наистина великите философи и мъдри хора са се изразявали тромаво и неясно и ще си отговорите на въпроса дали именно този начин за предаване на мисли е най-сполучливият.

Всеки един от нас си има любими философи. Но има и такива, които дори и да не харесваме, няма как да не уважаваме. Ще се опитам да проведа кратък разговор във времето с двама от великите философи и да коментирам посланието им към нас.

Сократ например, обръщайки се към нас, навярно би започнал с думите: „Познай себе си, преподавателю по философия!” Дали обаче ще са му ясни допирните точки между преподавател и философ, не съм толкова уверен. Убеден съм, че той би искал от нас първо да превърнем себе си във философи, да осъзнаем какво ние правим за възхода и развитието на философската мисъл и едва след това да се опитваме да намерим път до сърцата и умовете на студентите си. Защото да преподаваме едно дълго време подавано и явно предъвкано знание не носи тази философска значимост и ценност, която би удовлетворила истинския философ.

Ако Сократ можеше да ни види, да ни чуе, да се опита да разбере за какво си говорим, докато учтиво не се слушаме, то би се съгласил да ни нарече пре-пре-подаватели на знание, но много се съмнявам, че би допълнил „по философия”.

Ако послушаме друг велик философ, то неговият завет към нас навярно звучи така: „Мисля, следователно преподавам”. За радост или за съжаление, Декарт навярно не си е мислил, че ще се наложи някога да даваме точно такава интерпретация на идеята му за съществуването ни като мислещи хора, но ние трябва да се замислим, ако искаме да продължим да „съществуваме” като преподаватели.

Често се питам: Има ли панацея в преподаването на философия и... заслужава ли си да я знаем? За себе си съм разработил 5 принципа или критерии, които смятам за достойни за всеки философ или поне – за преподавател по философия. Те са следните:

1. Не преподавай това, което не разбираш!

Следствието се вижда веднага: Не изисквай от студентите си повече, отколкото сам знаеш!

2. Не преподавай на непонятен език!

Философията, която съм изучавал, е била „преведена” на разбираем за мен език, независимо на какъв език е била написана. По същия начин и аз трябва да „преведа” идеите си на студентите на понятен от тях език, ако искам да срещна разбиране.

3. Направи така, че философията да живее в теб и чрез теб!

Намери връзката между вечните философски въпроси и актуалните, съвременни търсения на младите хора като покажеш и докажеш, че философстването е умение, достъпно за всеки.

4. Покажи, че философията е път, а не цел!

Вярвай и докажи на всеки, че философията не е абстрактна, недостижима цел на хоризонта на общуването, а реален път, по който можем да водим другите, стига сами да сме стъпили на него.

5. Не забравяй, че философията е преди всичко любов към мъдростта, а не наукознание!

Стремящите се към себепознание, към разбиране на своята и чужда ценност и значимост са много по-важни от онези науколюбители, които четат, за да трупат и складират знание. Раздавай и само така ще получаваш знания и умения!...

Като заключение, ще задам някои реторични въпроси като отбележа на първо място нерадостната констатация на Айзък Азимов: „Най-тъжният аспект на живота в наши дни е, че науката трупа повече знания, отколкото обществото мъдрост”. Понеже вярвам, че трупането на знания не води до натрупване на мъдрост, то осъзнаваме ли ние, философите, своето място в „изоставачото” откъм мъдрост общество и своята отговорност към него?

В този контекст искам да задам още един на пръв поглед очевиден, но и нестандартен въпрос. Ако приемем, че философията наистина е любов към мъдростта, всъщност доколко е възможно горещата страст (любовта) и хладният разум (мъдростта) да живеят в симбиоза у нас? И можем ли да контролираме тази своя двойствена природа като философи?

Нека предложа забавно-познавателен край на размишленията си със следния разговор между учител и ученик от дзен-будистката традиция:

След свой отегчително-дълъг монолог, учителят пита своя ученик:

– *Разбра ли?*

– *Да.*

– *Нищо не си разбрал. – сърдито го скастрил учителят. – Истинското разбиране се крие в искрящите очи, а не в отговора „Да”.*

Надявам се, че по пътя ни като философи ще има все повече искри в очите и все по-малко бездушни и равнодушни Да-кания ☺